

De la viteza luminii la cea a ficțiunii

Cercetătorii europeni sunt în pragul unei descoperiri epocale în fizică. Dacă este adevărat ce spun ei, atunci va fi pus sub semnul întrebării însuși reperul de bază al fizicii cuantice, așa cum l-a formulat Albert Einstein. În esență, teoria savantului german afirma că nimic nu este mai rapid decât lumina. Și totuși, prin observații experimentale de ultimă oră, se constată că există particule mai rapide decât lumina. Un întreg edificiu al unei cunoașteri pretins sigure începe să se clatine. Imaginea lumii așezate în ecuații pare, intermitent, a se sustrage acestora. Posibil, nu este departe vremea când vom asista la revizuirea manualelor de fizică.

Încă o dată se adevărește faptul că existența este infinit mai complicată decât ce poate face din ea un scenariu de observare, fie el și numit, cu deplină încredere, științific. De altfel, o dată cu avansul fizicii cuantice, s-a impus un adevăr, în parte straniu: acela ce arată că mijloacele de observare constituie și un handicap, nu doar un avantaj al cunoașterii. Instrumentul acționează și ca un factor ce se interpune între imaginea realității, pe care o perturbă, și subiectul ce caută să surprindă cât mai adecvat faptul nud, neinfluențat (lucru imposibil) de prezența unui observator.

În orice caz, lecția fizicii cuantice a dovedit că materia este o noțiune extrem de misterioasă, cu un conținut ireductibil la măsuri deterministe certe. Indeterminismul cuantic a fost pus în legătură cu un posibil potențial de libertate existent în natura însăși și, pe această cale, cu afirmarea posibilității de adevăr al religiei și al metafizicii în genere. Arthur Eddington, fizician laureat Nobel, afirma că: „Argumentul științei contemporane ne autorizează să conchidem că religia a devenit acceptabilă pentru o minte omenească sănătoasă”.

Interdisciplinaritatea a devenit, între timp, o provocare a timpurilor în care trăim. Apofatismul intens prezent în orizontul științelor umaniste vedem că își trimite scânteierile și în orizontul de lucru și de contemplație propriu științei, impregnându-i chiar limbajul („gingaș”, „straniu”, „fantezie” apar, printre altele, la fel de sugestive ca denumiri ale unor microparticule). Artă, religie, știință sunt chemate la dialog, într-o tentativă de a reda viața personalității divizate a omului. Disciplinele de graniță sunt încurajate. Teologia arhetipală a luat ființă în Occident (vezi Thomas Moore, *Îngrijirea Sufletului*) relativ recent, ca o abordare a spiritualității ce aspiră să fructifice pe tărâm psihologic mesajul interdisciplinarității, prin analiza raportului dintre subiectiv și obiectiv, dintre intenția umană cu tot ce implică substratul ei profund și actul de obiectivare a acestei intenții excedentare intuitiv. Thomas Moore, de pildă, constată că, de cele mai multe ori, înfăptuirea procesului de obiectivare eșuează prin raționalizare rigidă și, implicit, reducționism. Una din concluziile pertinente la care se ajunge este că problema obiectivărilor prezintă un interes de vârf pentru psihologie ca și pentru axiologie, pentru științe ca și pentru arte. Însuși modul de a fi uman, prin cultură, prin umanizarea naturii, prin aspirația spre sacru și simț eshatologic, derivă din tendința de a plăsmui în afară, de a obiectiva creând, realizând astfel o unitate vitală și spirituală cu mediul.

O lege psihologică elementară a unității de reacție spune că orice conținut al unei dorințe nu poate fi perceput în mod consistent decât „proiectându-l”, obținând inițial o mutație de atmosferă, un „loc” pentru „a fi”, un „afară” rezonant cu un „înăuntru”, ca un ton de acord ontologic între subiect și obiect. Orice dorință, tinzând natural spre revărsare, modifică imaginea lumii (fenomenologia iubirii demonstrează exemplar adevărul psihologic al acestei afirmații), în virtutea faptului că obiectul este corelativul subiectului. Astfel, lume și om alcătuiesc un sistem de interacțiuni încât orice ființă acționează în măsura și în limita în care interacționează. În creștinism, se sintetizează ideea acestei unități inefabile prin imaginea creației subîntinse de același Logos dumnezeiesc; mai mult, văzută ca un „trup al lui Hristos”. În acest caz, unitatea dintre părți nu este mecanică, ci organică.

În orizontul obiectivărilor nu se poate vorbi în termeni consistenți de libertate umană decât în măsura în care facem referire la o totalitate constituită de starea sistemului, ținând cont, așadar, de condiționarea reciprocă a componentelor sale. Dacă lumea e opacă față de buna năzuință umană,

ea ar trebui să fie schimbată, cum spunea Max Scheler, omul fiind născut nu atât să se adapteze, cât să adapteze mediul la sine, să umanizeze existența. Prin urmare, va crea o imagine pentru ce ar trebui să existe sau va fi posibil să existe. Va crea cultura. Va fi plămuitor, artist, călător imaginar, credincios, sau rugător. Va inventa teatrul, tot din pasiunea ogîndirii vîi.

Nu trebuie uitat că esența oricărei creații este caracterul ei constituant, nu simplu imitativ fața de o realitate dată. Prin acest demers se schimbă ceva în universul obiectului, aici unde trebuie căutat însuși sensul „tropului”, prin mutația centrului de greutate al atenției din sfera subiectului în cea a obiectului.  n consecința, raport ndu-se la datul creat, psihologia reacționează diferit fața de trăirea obișnuită, acest răspuns fiind posibil în chip satisfăcător numai  ntruc t s-a mișcat un întreg sistem, cu ambele sale componente deodată, lume și om înlănțuiți. Fericirea la care visau romanticii nu putea fi decât „sistemică”, cea a împreună mișcării lumii cu noi. Iar atitudinea romantică, după cum vom vedea, reprezintă nu at t o etapă consumată istoric, c t o atitudine fundamentală a spiritului uman în genere. O lege a proiecției artistice, descrisă de T. S. Eliot în termeni de corelativ obiectiv, trimite la chiar modul primar de a exista o dorința sau o stare de spirit: ea e captată din afară ca și cum fără o atmosferă, fără o lume vie pentru *a fi*, dorința nu există, pentru că se sufocă din neputința de a se revărsa. A se regăsi pe sine e un act imposibil fără reflectarea în alteritate. A descrie o mutație obiectivă reprezintă – s-ar spune – cel mai riguros și substanțial mod de a viza subiectul și problemele lui. Teologia  ntrup rii oferă un temei de reflecție substanțial acestui procedeu artistic esențial, relevant pentru diferența specifică ce face înțeleasă arta.

 nțeleg nd astfel sensul obiectivării, cade o afirmație precum că  șa-numitul personism din literatura postmodernă renunță la corelativul obiectiv și, astfel, ajunge să fie cu adevărat „o afacere strict a subiectului”, ceva cu mult mai „personal”, chipurile, decât „personalismul de tip clasic”. După cum vedem, se face eroarea de a se confunda corelativul obiectiv cu o reprezentare impersonală. Ce ar putea contraveni corelativului obiectiv?  nt lnim răspunsuri precum: raportarea biografică (biografism).  n acest punct se ignoră faptul că în literatură biografia este tot materie a ficțiunii (fie ea și ficțiune slabă) și ascultă tot de procedeele ficțiunii, între care proiecția obiectivantă este de prim rang. Psihologia ne dă o lecție importantă: *tropul*, țin nd de un mecanism psihologic subtil și universal uman, a existat mai înainte de a fi un mod de abordare strict literară. El nu poate fi anihilat de nici o paradigmă culturală care, la urma urmei, purcede din același etern uman.

Florin Caragiu

(text apărut în revista „Ramuri”, nr. 10/2011)